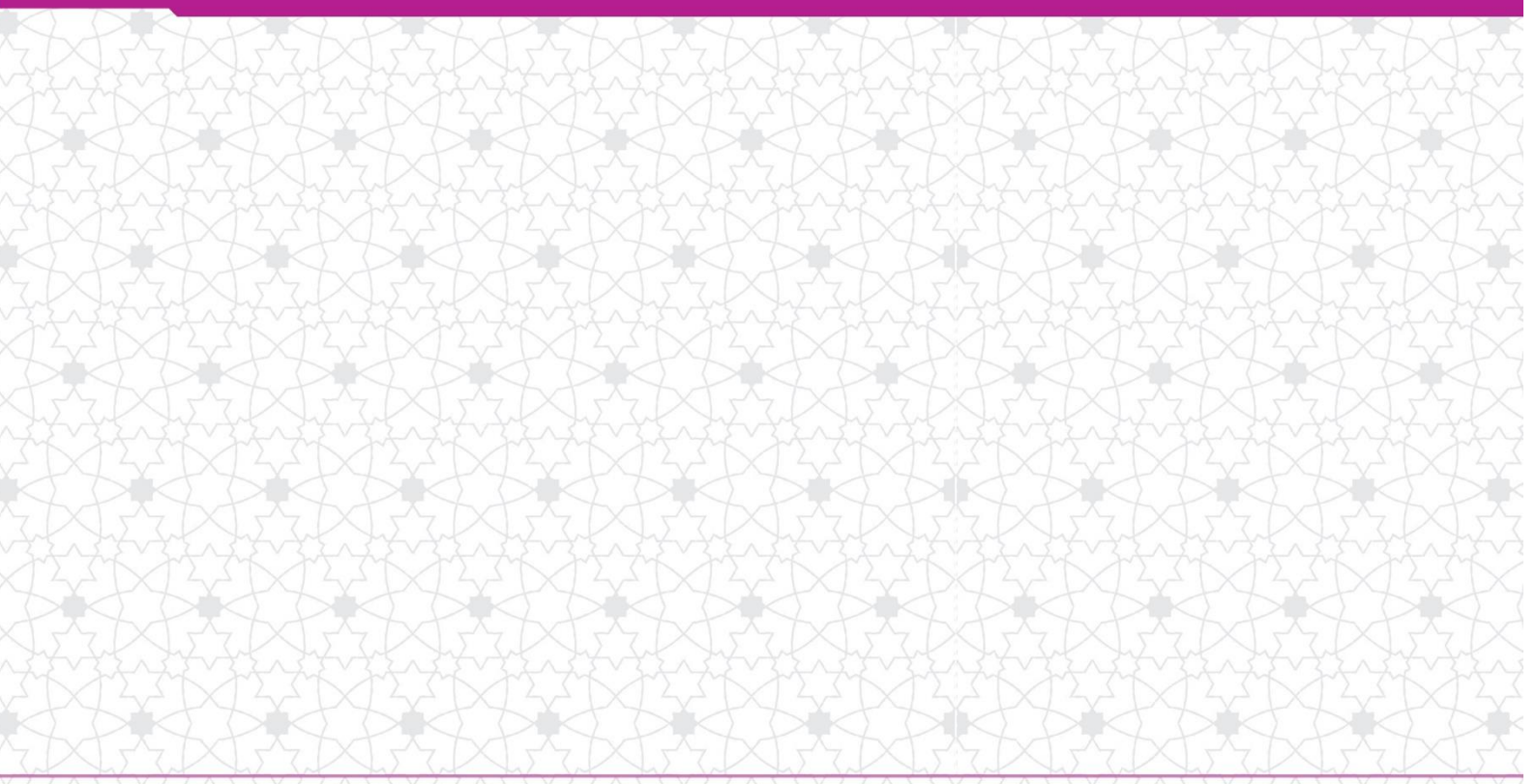

بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۱۵): حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۹۷۴۱

کد موضوعی: ۲۷۰

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۱۵): حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف

نام دفتر: مطالعات آموزش و فرهنگ (گروه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف)

نوع گزارش: طرح و لایحه ، نظارتی ، راهبردی

تهیه و تدوین کنندگان: سیدحسنعلی سیاحی زاده فرد، سینا عصاره نژاد دزفولی

مدیر مطالعه: سینا عصاره نژاد دزفولی

ناظر علمی: موسی بیات

اظهار نظر کننده داخل مرکز: امین اله پاک نژاد

صفحه آرا: سیده فاطمه ابوطالبی

ویراستار ادبی: شیوا امین اسکندری

واژه‌های کلیدی:

۱. دین
۲. تبلیغ
۳. وقف
۴. ارشاد اسلامی
۵. بودجه دین و تبلیغ
۶. لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور

تاریخ شروع مطالعه: ۱۴۰۳/۱/۲۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۲/۳

به نام خدا

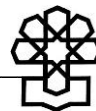
فهرست مطالب

چکیده.....	۱
خلاصه مدیریتی.....	۱
۱. مقدمه.....	۳
۲. اعتبارات دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳.....	۴
۳. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۱۳
منابع و مآخذ.....	۱۳

فهرست جداول

۱. اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمومی) دستگاه‌های مربوط به بخش دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳.....	۴
۲. بودجه دستگاه‌های بخش دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ و مقایسه آن با مصوب بودجه سال ۱۴۰۲.....	۶
۳. برآورد اعتبارات ردیف‌های متفرقه لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ در حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف.....	۹
۴. هزینه‌کرد ۱ درصد از (میلیون ریال) هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت.....	۹

بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۱۵): حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف

چکیده

بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ در حوزه دین و تبلیغ نشان می‌دهد بودجه پیشنهادی حوزه مزبور، حدود ۳۰/۴ هزار میلیارد تومان (رشد ۶۷/۵ درصدی) بوده است. در میان دستگاه‌های این بخش بیشترین افزایش اعتبارات مربوط به «ستاد اقامه نماز» (با رشد ۴۶۵/۷ درصد) است و «مرکز رسیدگی به امور مساجد» (با رشد ۲۷۸ درصد) و «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی» (با رشد ۲۴۰ درصد) در مراتب بعدی قرار دارند. کمترین افزایش اعتبار نیز مربوط به «سازمان اوقاف و امور خیریه» (با رشد کلی ۱۷/۸- درصد) است. همچنین بیشترین افزایش در اعتبار تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برای «شورای عالی حوزه‌های علمیه» و «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی»، به ترتیب با ۸۹/۰۵ و ۳۱/۹ درصد، در این لایحه لحاظ شده است. در این لایحه، هزینه‌کرد ۱٪ هزینه‌های شرکت‌های دولتی در مصارف دینی و فرهنگی به صورت درآمد اختصاصی سازمان‌های دینی و فرهنگی توزیع شده است و عمده رشد اعتبارات این سازمان‌ها به سبب درآمدهای حاصل از ۱٪ از اعتبارات شرکت‌های مزبور است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که برنامه‌های بخش دین و تبلیغ دچار مشکلاتی به خصوص در حوزه سنجه‌های عملکردی بوده که عملکرد مطلوب آنها را در سال پیشرو با چالش‌هایی روبه‌رو می‌کند. این موانع عبارتند از: عدم تدوین برنامه‌هایی در راستای تحقق برخی از مهم‌ترین مواد حوزه دین و تبلیغ در لایحه برنامه هفتم توسعه مانند: طرح مسجدمحوری، کلی بودن برنامه‌ها، شفاف نبودن برخی از برنامه‌ها، عدم توجه جدی لایحه به بودجه‌ریزی عملیاتی و نظارت‌پذیری و شفافیت آن، پرداختن به سنجه‌های عملکردی و نه شاخص عملکرد (توجه به تعداد فعالیت‌ها و نه کیفیت عملکرد / تحقق اهداف)، غلبه رویکرد کمی در طراحی سنجه‌های عملکردی، نسبت نداشتن یا اثربخش نبودن سنجه‌های عملکردی برای برخی از برنامه‌ها.

خلاصه مدیریتی

مسئله اصلی

یکی از اصلی‌ترین عوامل موفقیت یک سیاست، برنامه یا قانون، ارزیابی پیش از اجراست که ضرورتی غیرقابل انکار در فرایند تهیه و تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ها و تبدیل آنها به قانون دارد. اکنون که جزئیات لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ توسط مجلس شورای اسلامی دریافت شده است و در حال بررسی در مجلس شورای اسلامی و در آستانه تصویب است، در گزارش پیشرو تلاش خواهد شد تا شمایی از اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در این لایحه به همراه مقایسه آنها با اعتبارات این حوزه در سال ۱۴۰۲ و همخوانی آنها با مواد برنامه هفتم و بخش اول بودجه سال ۱۴۰۳،

به‌عنوان ریل‌های اصلی برنامه‌ریزی حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف ارائه شود تا بتوان مبتنی بر این ارزیابی، مقدمات تصویب قانون بودجه منسجم‌تر و کارآمدتری را در حوزه مزبور برای سال ۱۴۰۳ رقم زد.

نقاط قوت و ضعف طرح و لایحه

بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ در حوزه دین و تبلیغ حاکی است که بودجه پیشنهادی حوزه مزبور، حدود ۳۰/۴ هزار میلیارد تومان (رشد ۶۷/۵ درصدی) است. در میان دستگاه‌های بخش دین، ارشاد اسلامی و اوقاف بیشترین افزایش اعتبارات مربوط به «ستاد اقامه نماز» (با رشد ۴۶۵/۷ درصد) است. «مرکز رسیدگی به امور مساجد» (با رشد ۲۷۸ درصد) و «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی» (با رشد ۲۴۰ درصد) در مراتب بعدی قرار دارند.

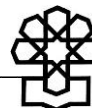
از میان ۲۹ ردیف دستگاهی احصا شده در بخش دین و مذهب، بدون در نظر گرفتن درآمد اختصاصی فقط چهار دستگاه افزایش سرجمع اعتبارات بالای ۵۰ درصد داشته‌اند و ۱۹ دستگاه افزایش سرجمع اعتبارات آنها کمتر از ۲۵ درصد بوده است. بنابراین علت اصلی رشد بودجه، به‌خاطر در نظر گرفتن درآمد اختصاصی - یعنی همان هزینه‌کرد ۱/۱٪ هزینه‌های شرکت‌های دولتی در مصارف دینی و فرهنگی - در کنار اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای سازمان‌ها در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ است. همچنین از میان این دستگاه‌ها، ۲۴ عنوان میزان افزایش بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای آنها کمتر از ۲۵ درصد بوده است.

«مرکز خدمات حوزه علمیه قم» (با رشد ۱/۷۱- درصد) تنها دستگاهی است که بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای آن کاهش یافته است. همچنین کمترین میزان افزایش اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (با ۰/۰۲ درصد رشد) مربوط به «ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر» است.

بیشترین افزایش در اعتبار تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برای «شورای عالی حوزه‌های علمیه» و «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی»، به‌ترتیب با ۸۹/۰۵ و ۳۱/۹۰ درصد، در این لایحه لحاظ شده است، در حالی که ۲۴ دستگاه میانگین میزان افزایش بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای آنها کمتر از ۲۵ درصد بوده است.

در ردیف‌های متفرقه نیز برای شانزده عنوان که مرتبط با بخش دین و تبلیغ است، اعتباری معادل ۳۶,۰۰۳,۳۶۴ میلیون ریال (معادل ۳,۶ هزار میلیارد تومان) در نظر گرفته شده است. عمده این اعتبارات مربوط به تملک دارایی‌های سرمایه‌ای است و بیشترین اعتبارات نیز برای ردیف «تأمین زیرساخت‌ها و هزینه‌های پشتیبانی از سفرهای زیارتی اربعین» است.

بررسی‌ها نشان می‌دهد برنامه‌های بخش دین و تبلیغ دچار مشکلاتی به‌خصوص در حوزه سنجه‌های عملکردی بوده که عملکرد مطلوب آنها را در سال پیشرو با چالش‌هایی روبه‌رو می‌کند. این موانع و چالش‌ها عبارتند از: عدم تدوین برنامه‌هایی در راستای تحقق برخی از مهم‌ترین مواد حوزه دین و تبلیغ در لایحه برنامه هفتم توسعه، کلی بودن برنامه‌ها، شفاف نبودن برخی از برنامه‌ها، عدم توجه جدی تدوین‌کنندگان لایحه به بودجه‌ریزی عملیاتی و نظارت‌پذیری و شفافیت آن، پرداختن به سنجه‌های عملکردی و نه شاخص عملکرد (توجه به تعداد فعالیت‌ها و نه کیفیت عملکرد / تحقق اهداف)، غلبه رویکرد کمی در طراحی سنجه‌های عملکردی، نسبت نداشتن یا اثربخش نبودن سنجه‌های عملکردی برای برخی از برنامه‌ها.

پیشنهادهای مرکز پژوهش‌ها

درنهایت، اگرچه آمار و ارقام بخش دین و مذهب نشانگر رشد در این حوزه بوده‌اند، اما عمده این تغییرات به درآمد اختصاصی دستگاه‌ها باز می‌گردد که با توجه به حجم قابل توجه این اعتبارات - که در موارد متعددی چندین برابر اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای پیشنهادی خود سازمان‌های دینی و تبلیغی است - در کنار فقدان سنجه‌های عملکردی کیفی و واقع‌گرایانه که متناسب با ماهیت سازمان‌ها و فعالیت‌های فرهنگی باشند می‌توان چنین گفت که اختصاص این حجم از اعتبارات به صورت درآمد اختصاصی به معنای افزایش ناگهانی بودجه سازمان‌های مزبور، بدون ایجاد اصلاحات لازم در ساختارهای بودجه‌ای این دستگاه‌ها است که تجربه ناموفق تخصیص اعتبارات یک‌درصد هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت در مصارف دینی و فرهنگی در سال‌های گذشته، در اثرگذاری این نوع بودجه‌ریزی تردیدهایی ایجاد خواهد کرد. بنابراین اگرچه تأمین منابع مالی کافی و به‌موقع، شرط لازم اثرگذاری فعالیت‌های دینی و تبلیغی است اما قطعاً اثربخشی این حجم از اعتبارات، پیش از هر چیزی نیازمند تأمین ضرورت‌هایی چون برنامه‌ریزی عملیاتی و طراحی شاخص‌های کیفی و مناسب جهت ارزیابی فعالیت این سازمان‌ها است.

۱. مقدمه

یکی از مهم‌ترین و پایه‌ای‌ترین گام‌های سیاست‌گذاری، گام ارزیابی است و یکی از انواع ارزیابی، ارزیابی پیش از انجام سیاست و یا برنامه است [۱]. ارزیابی پیش از انجام سیاست، به سیاستگذاران اصل امکان، میزان و موانع احتمالی اجرایی‌سازی سیاست و یا برنامه را پیش از اجرای آن نشان می‌دهد [۱]. بنابراین یکی از اصلی‌ترین عوامل موفقیت سیاست، برنامه یا قانون، ارزیابی پیش از اجراست که ضرورتی غیرقابل‌انکار در فرایند تهیه و تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ها و تبدیل آنها به قانون دارد.

قوانین بودجه، سند سیاست‌گذاری سالیانه جمهوری اسلامی ایران است که از این طریق با پیش‌بینی منابع درآمدی و محل‌های مصرف آن به‌نوعی اولویت‌های کشور را در سال پیش‌رو مشخص می‌کند. این سند دارای بخش‌های کلان و مختلفی است که امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری یکی از این کلان‌بخش‌هاست و بخش دین در این قوانین که شامل مجموعه‌ای از برنامه‌هاست، ذیل «امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری» قرار گرفته و هر ساله اعتباراتی برای آن در نظر گرفته می‌شود.

اکنون که جزئیات لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ توسط مجلس شورای اسلامی دریافت شده است و در حال بررسی در مجلس شورای اسلامی و در آستانه تصویب است، در گزارش پیش‌رو تلاش خواهد شد تا شمایی از اعتبارات حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در این لایحه به‌همراه مقایسه آنها با اعتبارات این حوزه در سال ۱۴۰۲ و همخوانی آنها با مواد برنامه هفتم و بخش اول بودجه سال ۱۴۰۳، به‌عنوان ریل‌های اصلی برنامه‌ریزی حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف ارائه شود تا بتوان مبتنی بر این ارزیابی، مقدمات تصویب قانون بودجه منسجم‌تر و کارآمدتری را در حوزه مزبور برای سال ۱۴۰۳ رقم زد.

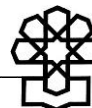
۲. اعتبارات دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳

در این گزارش دستگاه‌های بخش دین، ارشاد اسلامی و اوقاف، مجموعه دستگاه‌هایی در نظر گرفته شده که عمده اعتبارات آنها از برنامه‌های مرتبط با دین و مذهب در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ است و شامل ۲۹ ردیف دستگاهی است. عمده این ردیف‌ها ذیل سازمان تبلیغات اسلامی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و چند دستگاه سیاستگذار به شرح زیر است:

سازمان تبلیغات اسلامی (با شماره طبقه‌بندی ۱۱۴۳۰۰) به‌عنوان دستگاه سیاستگذار اصلی برای دوازده دستگاه اجرایی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (با شماره طبقه‌بندی ۱۱۴۰۰۰) برای هفت دستگاه اجرایی، سازمان اوقاف و امور خیریه (با شماره طبقه‌بندی ۱۰۹۵۰۰) برای دو دستگاه اجرایی، شورای عالی حوزه‌های علمیه (با شماره طبقه‌بندی ۱۱۴۰۲۰) برای دو دستگاه اجرایی؛ جامعه‌المصطفی (با شماره طبقه‌بندی ۱۱۴۴۰۰)، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم (با شماره طبقه‌بندی ۱۱۴۰۰۷)، شورای برنامه‌ریزی مدیریت حوزه‌های علمیه خراسان (با شماره طبقه‌بندی ۱۱۴۰۲۵)، مرکز خدمات حوزه‌های علمیه (با شماره طبقه‌بندی ۱۱۴۰۸۴)، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) (با شماره طبقه‌بندی ۱۱۴۲۰۰) و شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی (با شماره طبقه‌بندی ۱۱۴۰۱۲) خود به‌عنوان دستگاه اصلی به‌شمار آمده و ردیف بودجه مستقل دارند.

جدول ۱. اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمومی) دستگاه‌های مربوط به بخش دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳

اعتبارات پیشنهادی تملک دارایی‌های سرمایه‌ای سال ۱۴۰۳			اعتبارات پیشنهادی هزینه‌ای سال ۱۴۰۳			عنوان دستگاه اصلی / اجرایی
جمع	جمع متفرقه	عمومی جدول ۷	جمع	جمع متفرقه	عمومی جدول ۷	
۹,۱۵۳	-	۹,۱۵۳	۹,۸۸۳,۴۸۶	۱۳۲,۰۰۰	۹,۷۵۱,۴۸۶	سازمان اوقاف و امور خیریه
۹,۱۵۳	-	۹,۱۵۳	۱,۳۱۳,۵۰۴	۱۳۲,۰۰۰	۱,۱۸۱,۵۰۴	سازمان اوقاف و امور خیریه
-	-	-	۸,۵۶۹,۹۸۲	۰	۸,۵۶۹,۹۸۲	سازمان اوقاف و امور خیریه - حمایت از مدارس علوم دینی اهل سنت کمک به معیشت روحانیون
۱۰,۲۳۴,۹۶۳	-	۱۰,۲۳۴,۹۶۳	۸۱,۴۰۲,۱۳۶	۱,۶۵۳,۹۶۰	۷۹,۷۴۸,۱۷۶	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۱۰۰,۶۷۹	-	۱۰۰,۶۷۹	۱,۲۴۸,۶۰۸	۰	۱,۲۴۸,۶۰۸	دانشگاه علوم و معارف قرآنی
-	-	-	۴۰۹,۳۳۸	۰	۴۰۹,۳۳۸	سازمان حج و زیارت
۱۵۵,۰۰۰	-	۱۵۵,۰۰۰	۱۴,۰۵۹,۴۵۲	۲۷۰,۰۰۰	۱۳,۷۸۹,۴۵۲	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی
۱,۵۰۰	-	۱,۵۰۰	۱,۱۲۰,۳۸۹	۰	۱,۱۲۰,۳۸۹	مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی
۵,۴۸۳	-	۵,۴۸۳	۲,۰۶۱,۶۶۴	۶۰,۰۰۰	۲,۰۰۱,۶۶۴	مجمع جهانی اهل بیت
۵,۴۸۳	-	۵,۴۸۳	۷۰۷,۳۱۹	۰	۷۰۷,۳۱۹	دانشگاه اهل بیت
۱,۵۰۰	-	۱,۵۰۰	۷۶۳,۲۴۴	۰	۷۶۳,۲۴۴	دانشگاه مذاهب اسلامی
۵,۰۰۰	-	۵,۰۰۰	۷,۳۰۱,۷۶۰	۰	۷,۳۰۱,۷۶۰	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
۵,۰۰۰	-	۵,۰۰۰	۷,۳۰۱,۷۶۰	۰	۷,۳۰۱,۷۶۰	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
۳,۱۵۵	-	۳,۱۵۵	۲,۶۸۱,۶۱۳	۰	۲,۶۸۱,۶۱۳	شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی
۳,۱۵۵	-	۳,۱۵۵	۲,۶۸۱,۶۱۳	۰	۲,۶۸۱,۶۱۳	شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی
۳,۳۹۵,۰۰۰	-	۳,۳۹۵,۰۰۰	۵۱,۲۲۹,۶۲۷	۰	۵۱,۲۲۹,۶۲۷	شورای عالی حوزه‌های علمیه
۱,۹۹۵,۰۰۰	-	۱,۹۹۵,۰۰۰	۴۰,۳۶۸,۷۱۱	۰	۴۰,۳۶۸,۷۱۱	شورای عالی حوزه‌های علمیه
۱,۴۰۰,۰۰۰	-	۱,۴۰۰,۰۰۰	۱۰,۸۶۰,۹۱۶	۰	۱۰,۸۶۰,۹۱۶	شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خاوران

اعتبارات پیشنهادی تملک دارایی‌های سرمایه‌ای سال ۱۴۰۳			اعتبارات پیشنهادی هزینه‌ای سال ۱۴۰۳			عنوان دستگاه اصلی / اجرایی
جمع	جمع متفرقه	عمومی جدول ۷	جمع	جمع متفرقه	عمومی جدول ۷	
۶۳,۸۱۷	-	۶۳,۸۱۷	۵,۹۳۹,۴۹۸	۰	۵,۹۳۹,۴۹۸	شورای برنامه‌ریزی مدیریت حوزه‌های علمیه خراسان
۶۳,۸۱۷	-	۶۳,۸۱۷	۵,۹۳۹,۴۹۸	۰	۵,۹۳۹,۴۹۸	شورای عالی حوزه علمیه خراسان
۱,۰۰۰,۰۰۰	-	۱,۰۰۰,۰۰۰	۷۴,۴۳۵,۹۶۵	۰	۷۴,۴۳۵,۹۶۵	مرکز خدمات حوزه‌های علمیه
۱,۰۰۰,۰۰۰	-	۱,۰۰۰,۰۰۰	۷۴,۴۳۵,۹۶۵	۰	۷۴,۴۳۵,۹۶۵	مرکز خدمات حوزه‌های علمیه
۳۷,۰۰۰	-	۳۷,۰۰۰	۳,۳۲۹,۹۰۷	۰	۳,۳۲۹,۹۰۷	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
۳۷,۰۰۰	-	۳۷,۰۰۰	۳,۳۲۹,۹۰۷	۰	۳,۳۲۹,۹۰۷	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) ۱
۱,۱۲۳,۶۶۳	-	۱,۱۲۳,۶۶۳	۳۸,۳۸۵,۸۳۷	۰	۳۸,۳۸۵,۸۳۷	سازمان تبلیغات اسلامی
۱۸۷,۰۰۰	-	۱۸۷,۰۰۰	۱۹,۱۳۸,۱۵۵	۰	۱۹,۱۳۸,۱۵۵	سازمان تبلیغات اسلامی
۸۰,۰۰۰	-	۸۰,۰۰۰	۲,۱۵۷,۴۸۳	۰	۲,۱۵۷,۴۸۳	مؤسسه پژوهشی و فرهنگی انقلاب اسلامی
-	-	-	۶۰۶,۲۹۹	۰	۶۰۶,۲۹۹	بنیاد دائره‌المعارف اسلامی
۱۳,۸۳۰	-	۱۳,۸۳۰	۷۰۶,۸۳۱	۰	۷۰۶,۸۳۱	پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
۱۲,۲۸۸	-	۱۲,۲۸۸	۲,۰۹۷,۹۷۱	۰	۲,۰۹۷,۹۷۱	شورای سیاستگذاری ائمه جمعه
۵۲,۰۰۰	-	۵۲,۰۰۰	۱,۱۶۱,۰۲۳	۰	۱,۱۶۱,۰۲۳	مرکز رسیدگی به امور مساجد
۱۰,۰۰۰	-	۱۰,۰۰۰	۹۸۲,۵۷۵	۰	۹۸۲,۵۷۵	ستاد اقامه نماز
-	-	-	۲۲۷,۶۴۰	۰	۲۲۷,۶۴۰	مؤسسه دایره‌المعارف فقه اسلامی
۱,۵۰۰	-	۱,۵۰۰	۲۸۳,۲۳۱	۰	۲۸۳,۲۳۱	مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
-	-	-	۱۸۸,۱۵۸	۰	۱۸۸,۱۵۸	نماینده‌گی ولی‌فقیه در امور حج و زیارت
-	-	-	۷۰۰,۰۵۳	۰	۷۰۰,۰۵۳	مرکز رسیدگی به امور مساجد-امور مساجد خراسان بزرگ (رضوی-شمالی-جنوبی)
۵,۴۸۴	-	۵,۴۸۴	۱,۵۵۸,۸۰۳	۰	۱,۵۵۸,۸۰۳	ستاد احیا امر به معروف و نهی از منکر
۴۷,۰۰۰	-	۴۷,۰۰۰	۱۲,۲۱۹,۷۶۶	۰	۱۲,۲۱۹,۷۶۶	جامعه‌المصطفی العالمیه
۴۷,۰۰۰	-	۴۷,۰۰۰	۱۲,۲۱۹,۷۶۶	۰	۱۲,۲۱۹,۷۶۶	جامعه‌المصطفی العالمیه
۵,۱۹۱,۸۷۲	۰	۱۰,۵۵۵,۳۱۲	۲۱۷,۱۹۹,۸۵۸	۱,۱۲۳,۹۸۰	۲۵۰,۸۸۰,۷۴۷	جمع کل

در میان دستگاه‌های بخش دین، ارشاد اسلامی و اوقاف بیشترین افزایش اعتبارات مربوط به «ستاد اقامه نماز» (با رشد ۴۶۵/۷ درصد) است. «مرکز رسیدگی به امور مساجد» (با رشد ۲۷۸ درصد) و «سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی» (با رشد ۲۴۰ درصد) در مراتب بعدی قرار دارند.

کمترین افزایش نیز مربوط به «سازمان اوقاف و امور خیریه» (با رشد کلی ۱۷/۸- درصد) است. البته این دستگاه ذیل دستگاه اصلی با همین نام و شناسه قرار دارد. همچنین یک ردیف دیگر با عنوان «سازمان اوقاف و امور خیریه- حمایت از مدارس علوم دینی اهل سنت کمک به معیشت روحانیون»، ذیل دستگاه اصلی وجود دارد و در حدود ۱۴/۳۱ درصد افزایش اعتبار نسبت به مصوب سال گذشته برای دستگاه اصلی در نظر گرفته شده است.

نکته قابل توجه این است که از میان ۲۹ ردیف دستگاهی احصا شده در بخش دین و مذهب، بدون احتساب درآمد اختصاصی، فقط چهار دستگاه افزایش سرجمع اعتبارات بالای ۵۰ درصد داشته‌اند و ۱۹ دستگاه میانگین افزایش سرجمع اعتبارات آنها کمتر از ۲۵ درصد بوده است.

«دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم» دستگاهی است که در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ ردیف بودجه اعتباری بابت تملک

دارایی‌های سرمایه‌ای جدید دریافت می‌کند.

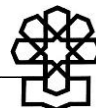
«مرکز خدمات حوزه علمیه قم» (با رشد ۱/۷۱- درصد) تنها دستگاهی است که بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای آن کاهش یافته است. همچنین کمترین میزان افزایش اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (با ۰/۰۲ درصد رشد) مربوط به «ستاد احیا امر به معروف و نهی از منکر» است.

بیشترین افزایش در اعتبار تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برای «شورای عالی حوزه‌های علمیه» و «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی»، به ترتیب با ۸۹/۰۵ و ۳۱/۹۰ درصد، در این لایحه لحاظ شده است. در مقابل ۲۴ دستگاه میزان افزایش بودجه تملک دارایی‌های سرمایه‌ای آنها کمتر از ۲۵ درصد بوده است.

جدول ۲. بودجه دستگاه‌های بخش دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳

و مقایسه آن با مصوب بودجه سال ۱۴۰۲

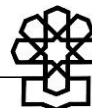
عنوان	اعتبارات هزینه‌ای			اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای			مجموع		
	مصوب سال ۱۴۰۲	پیشنهادی سال ۱۴۰۳	رشد نسبت به سال ۱۴۰۲	۱۴۰۲	۱۴۰۳	رشد نسبت به سال ۱۴۰۲	مصوب سال ۱۴۰۲	پیشنهادی سال ۱۴۰۳	رشد نسبت به سال ۱۴۰۲
سازمان اوقاف و امور خیریه	۸,۶۴۵,۰۰۰	۹,۸۸۳,۴۸۶	۱۴.۳۳	۰	۳,۷۰۰,۰۰۰	۰	۸,۶۵۴,۱۵۳	۱۳,۵۹۲,۶۳۹	۵۷.۰۶
سازمان اوقاف و امور خیریه	۱,۶۰۰,۰۰۰	۱,۳۱۳,۵۰۴	-۱۸	۰	۰	۰	۱,۶۰۹,۱۵۳	۱,۳۲۲,۶۵۷	-۱۷.۸۰
سازمان اوقاف و امور خیریه حمایت از مدارس علوم دینی اهل سنت کمک به معیشت روحانیون	۷,۰۴۵,۰۰۰	۸,۵۶۹,۹۸۲	۲۲	۰	۰	-	۷,۰۴۵,۰۰۰	۱۲,۲۶۹,۹۸۲	۷۴.۱۷
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	۱۲,۷۳۹,۵۰۰	۲۰,۳۷۰,۰۱۴	۶۰	۱۰۶۱	۱۶,۸۸۰,۰۰۰	۶۰,۰۰۰	۱۳,۰۴۳,۲۸۲	۳۷,۵۱۹,۶۵۹	۱۸۷.۶۶
دانشگاه علوم و معارف قرآنی	۸۱۲,۰۰۰	۱,۲۴۸,۶۰۸	۵۴	۰	۳۸۰,۰۰۰	۶۰,۰۰۰	۹۷۲,۶۷۹	۱,۷۲۹,۲۸۷	۷۷.۷۹
سازمان حج و زیارت	۳۳۸,۰۰۰	۴۰۹,۳۳۸	۲۱	۰	۰	۰	۳۳۸,۰۰۰	۴۰۹,۳۳۸	۲۱.۱۱
سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	۸,۱۶۷,۰۰۰	۱۴,۰۵۹,۴۵۲	۷۲	۲۰۰۳	۱۴,۰۰۰,۰۰۰	۰	۸,۲۹۶,۱۳۷	۲۸,۲۱۴,۴۵۲	۲۴۰.۰۹
مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی	۹۱۳,۵۰۰	۱,۱۲۰,۳۸۹	۲۳	۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۹۱۵,۰۰۰	۲,۱۲۱,۸۸۹	۱۳۱.۹۰
مجمع جهانی اهل بیت	۱,۳۳۱,۰۰۰	۲,۰۶۱,۶۶۴	۵۵	۰	۰	۰	۱,۳۳۶,۴۸۳	۲,۵۶۷,۱۴۷	۹۲.۰۸
دانشگاه اهل بیت	۵۵۷,۰۰۰	۷۰۷,۳۱۹	۲۷	۰	۰	۰	۵۶۲,۴۸۳	۷۱۲,۸۰۲	۲۶.۷۲
دانشگاه مذاهب اسلامی	۶۲۱,۰۰۰	۷۶۳,۲۴۴	۲۳	۰	۰	۰	۶۲۲,۵۰۰	۱,۷۶۴,۷۴۴	۱۸۳.۴۹

مجموع			اختصاصی		اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای			اعتبارات هزینه‌ای			عنوان
رشد نسبت به سال ۱۴۰۲	پیشنهادی سال ۱۴۰۳	مصوب سال ۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	رشد نسبت به سال ۱۴۰۲	پیشنهادی سال ۱۴۰۳	مصوب سال ۱۴۰۲	رشد نسبت به سال ۱۴۰۲	پیشنهادی سال ۱۴۰۳	مصوب سال ۱۴۰۲	دستگاه اصلی / اجرایی
۱۰۰.۵۵	۸,۳۰۶,۷۶۰	۴,۱۴۲,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	-	۵,۰۰۰	۰	۷۶	۷,۳۰۱,۷۶۰	۴,۱۴۲,۰۰۰	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
۱۰۰.۵۵	۸,۳۰۶,۷۶۰	۴,۱۴۲,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	-	۵,۰۰۰	۰	۷۶	۷,۳۰۱,۷۶۰	۴,۱۴۲,۰۰۰	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
۲۹.۳۸	۲,۶۸۴,۷۶۸	۲,۰۷۵,۱۵۵	۰	۰	۰.۰۰	۳,۱۵۵	۳,۱۵۵	۲۹	۲,۶۸۱,۶۱۳	۲,۰۷۲,۰۰۰	شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی
۲۹.۳۸	۲,۶۸۴,۷۶۸	۲,۰۷۵,۱۵۵	۰	۰	۰.۰۰	۳,۱۵۵	۳,۱۵۵	۲۹	۲,۶۸۱,۶۱۳	۲,۰۷۲,۰۰۰	شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی
۴۵.۷۶	۶۹,۶۲۴,۶۲۷	۴۷,۷۶۷,۲۶۴	۱۵,۰۰۰,۰۰۰	۰	۵۷.۵۲	۳,۳۹۵,۰۰۰	۲,۱۵۵,۲۶۴	۱۲	۵۱,۲۲۹,۶۲۷	۴۵,۶۱۲,۰۰۰	شورای عالی حوزه‌های علمیه
۳۹.۴۲	۵۲,۳۶۳,۷۱۱	۳۷,۵۵۸,۲۶۴	۱۰,۰۰۰,۰۰۰	۰	۸۹.۰۵	۱,۹۹۵,۰۰۰	۱,۰۵۵,۲۶۴	۱۱	۴۰,۳۶۸,۷۱۱	۳۶,۵۰۳,۰۰۰	شورای عالی حوزه‌های علمیه
۶۹.۰۸	۱۷,۳۶۰,۹۱۶	۱۰,۲۰۹,۰۰۰	۵,۰۰۰,۰۰۰	۰	۲۷.۲۷	۱,۴۰۰,۰۰۰	۱,۱۰۰,۰۰۰	۱۹	۱۰,۸۶۰,۹۱۶	۹,۱۰۹,۰۰۰	شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خوهران
۸۳.۱۵	۹,۰۰۳,۳۱۵	۴,۹۱۵,۸۱۷	۳,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰.۰۰	۶۳,۸۱۷	۶۳,۸۱۷	۲۲	۵,۹۳۹,۴۹۸	۴,۸۵۲,۰۰۰	شورای برنامه‌ریزی مدیریت حوزه‌های علمیه خراسان
۸۳.۱۵	۹,۰۰۳,۳۱۵	۴,۹۱۵,۸۱۷	۳,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰.۰۰	۶۳,۸۱۷	۶۳,۸۱۷	۲۲	۵,۹۳۹,۴۹۸	۴,۸۵۲,۰۰۰	شورای عالی حوزه علمیه خراسان
۱۷.۸۴	۷۵,۴۳۵,۹۶۵	۶۴,۰۱۷,۴۳۴	۰	۰	۱.۷۱-	۱,۰۰۰,۰۰۰	۱,۰۱۷,۴۳۴	۱۸	۷۴,۴۳۵,۹۶۵	۶۳,۰۰۰,۰۰۰	مرکز خدمات حوزه‌های علمیه
۱۷.۸۴	۷۵,۴۳۵,۹۶۵	۶۴,۰۱۷,۴۳۴	۰	۰	۱.۷۱-	۱,۰۰۰,۰۰۰	۱,۰۱۷,۴۳۴	۱۸	۷۴,۴۳۵,۹۶۵	۶۳,۰۰۰,۰۰۰	مرکز خدمات حوزه‌های علمیه
۶۰.۴۳	۴,۳۶۶,۹۰۷	۲,۷۲۲,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰.۰۰	۳۷,۰۰۰	۳۷,۰۰۰	۲۴	۳,۳۲۹,۹۰۷	۲,۶۸۵,۰۰۰	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)
۶۰.۴۳	۴,۳۶۶,۹۰۷	۲,۷۲۲,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰.۰۰	۳۷,۰۰۰	۳۷,۰۰۰	۲۴	۳,۳۲۹,۹۰۷	۲,۶۸۵,۰۰۰	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)۱
۱۸۷.۵۴	۶۹,۵۷۰,۳۲۴	۲۴,۱۹۴,۷۷۱	۳۹,۴۰۰,۰۰۰	۰	۱۷.۳۵	۳۶۲,۱۰۲	۳۰۸,۵۷۱	۲۵	۲۹,۸۰۸,۲۲۲	۲۳,۸۸۶,۲۰۰	سازمان تبلیغات اسلامی
۲۱۹.۵۵	۵۰,۳۲۵,۱۵۵	۱۵,۷۱۷,۶۲۸	۳۰,۹۰۰,۰۰۰	۰	۲۶.۶۷	۱۸۷,۰۰۰	۱۴۷,۶۲۸	۲۳	۱۹,۱۳۸,۱۵۵	۱۵,۵۷۰,۰۰۰	سازمان تبلیغات اسلامی
۷۸.۱۸	۳,۲۳۷,۴۸۳	۱,۸۱۷,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	۰	۰.۰۰	۸۰,۰۰۰	۸۰,۰۰۰	۲۴	۲,۱۵۷,۴۸۳	۱,۷۳۷,۰۰۰	مؤسسه پژوهشی و فرهنگی انقلاب اسلامی

مجموع			اختصاصی		اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای			اعتبارات هزینه‌ای			عنوان
رشد نسبت به سال ۱۴۰۲	پیشنهادی سال ۱۴۰۳	مصوب سال ۱۴۰۲	۱۴۰۳	۱۴۰۲	رشد نسبت به سال ۱۴۰۲	پیشنهادی سال ۱۴۰۳	مصوب سال ۱۴۰۲	رشد نسبت به سال ۱۴۰۲	پیشنهادی سال ۱۴۰۳	مصوب سال ۱۴۰۲	دستگاه اصلی / اجرایی
۲۸.۵۹	۶۰۶,۲۹۹	۴۷۱,۵۰۰	.	.	-	.	.	۲۹	۶۰۶,۲۹۹	۴۷۱,۵۰۰	بنیاد دائرةالمعارف اسلامی
۴۵.۸۳	۷۲۰,۶۶۱	۴۹۴,۱۸۵	.	.	۳۱.۹۰	۱۳,۸۳۰	۱۰,۴۸۵	۴۶	۷۰۶,۸۳۱	۴۸۳,۷۰۰	پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
۷۸.۱۱	۳,۱۱۰,۲۵۹	۱,۷۴۶,۲۸۸	۱,۰۰۰,۰۰۰	.	۰.۰۰	۱۲,۲۸۸	۱۲,۲۸۸	۲۱	۲,۰۹۷,۹۷۱	۱,۷۳۴,۰۰۰	شورای سیاستگذاری ائمه جمعه
۲۷۸.۰۴	۳,۷۱۳,۰۲۳	۹۸۲,۱۸۷	۲,۵۰۰,۰۰۰	.	۲۶.۲۵	۵۲,۰۰۰	۴۱,۱۸۷	۲۳	۱,۱۶۱,۰۲۳	۹۴۱,۰۰۰	مرکز رسیدگی به امور مساجد
۴۶۵.۷۰	۲,۹۹۲,۵۷۵	۵۲۹,۰۰۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	.	۰.۰۰	۱۰,۰۰۰	۱۰,۰۰۰	۸۹	۹۸۲,۵۷۵	۵۱۹,۰۰۰	ستاد اقامه نماز
۲۷.۱۷	۲۲۷,۶۴۰	۱۷۹,۰۰۰	.	.	-	.	.	۲۷	۲۲۷,۶۴۰	۱۷۹,۰۰۰	مؤسسه دایرهالمعارف فقه اسلامی
۱۸.۳۹	۲۸۴,۷۳۱	۲۴۰,۵۰۰	.	.	۰.۰۰	۱,۵۰۰	۱,۵۰۰	۱۹	۲۸۳,۲۳۱	۲۳۹,۰۰۰	مرکز الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
۲۴۶۱	۱۸۸,۱۵۸	۱۵۱,۰۰۰	.	.	-	.	.	۲۵	۱۸۸,۱۵۸	۱۵۱,۰۰۰	نماینده‌گی ولی فقیه در امور حج و زیارت
۱۸۳.۳۴	۱,۷۰۰,۰۵۳	۶۰۰,۰۰۰	۱,۰۰۰,۰۰۰	.	-	.	.	۱۷	۷۰۰,۰۵۳	۶۰۰,۰۰۰	مرکز رسیدگی به امور مساجد-خراسان بزرگ
۱۰۲.۴۷	۲,۵۶۴,۲۸۷	۱,۲۶۶,۴۸۳	۱,۰۰۰,۰۰۰	.	۰.۰۲	۵,۴۸۴	۵,۴۸۳	۲۴	۱,۵۵۸,۸۰۳	۱,۲۶۱,۰۰۰	ستاد احیاء امر به معروف و نهی از منکر
۴۰.۱۹	۱۴,۲۶۶,۷۶۶	۱۰,۱۷۶,۹۰۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	.	۰.۰۰	۴۷,۰۰۰	۴۷,۰۰۰	۲۱	۱۲,۲۱۹,۷۶۶	۱۰,۱۲۹,۹۰۰	جامعهالمصطفی العالمیه
۴۰.۱۹	۱۴,۲۶۶,۷۶۶	۱۰,۱۷۶,۹۰۰	۲,۰۰۰,۰۰۰	.	۰.۰۰	۴۷,۰۰۰	۴۷,۰۰۰	۲۱	۱۲,۲۱۹,۷۶۶	۱۰,۱۲۹,۹۰۰	جامعهالمصطفی العالمیه
۶۷.۵۱	۳۰۴,۳۷۱,۷۳۰	۱۸۱,۷۰۸,۷۷۶	۸۱,۹۸۰,۰۰۰	۶۰,۰۰۰	۳۳.۶۳	۵,۱۹۱,۸۷۲	۳,۸۸۵,۱۷۶	۲۲.۱۸	۲۱۷,۱۹۹,۸۵۸	۱۷۷,۷۶۳,۶۰۰	جمع کل

در ردیف‌های متفرقه نیز برای شانزده عنوان که مرتبط با بخش دین و تبلیغ است، اعتباری معادل ۳۶,۰۰۳,۳۶۴ میلیون ریال (معادل ۳.۶ هزار میلیارد تومان) در نظر گرفته شده است. عمده این اعتبارات مربوط به تملک دارایی‌های سرمایه‌ای است و بیشترین اعتبارات نیز برای ردیف «تأمین زیرساخت‌ها و هزینه‌های پشتیبانی از سفرهای زیارتی اربعین» است.

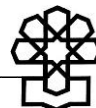
جدول ۳. برآورد اعتبارات ردیف‌های متفرقه لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ در حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف

عنوان دستگاه	موضوع	لایحه سال ۱۴۰۳	
		هزینه‌ای	تملک دارایی‌های سرمایه‌ای
جمع کل			
اعتبارات متمرکز در آمد-هزینه			
	استان قدس رضوی- استرداد مالیات شرکت‌ها و مؤسسات وابسته (جمعی-خرجی)	۳,۷۹۳,۳۶۴	۰
	۳,۷۹۳,۳۶۴	۰	۳,۷۹۳,۳۶۴
اعتبار ردیف‌های موردی (موقت)			
سازمان اوقاف و امور خیریه	سازمان اوقاف و امور خیریه- کمک به آستان‌های مقدس	۱۳۲,۰۰۰	۰
شورای عالی حوزه‌های علمیه	ساخت مؤسسه موضوع‌شناسی و اولین موزه مفهومی دینی جهان	۰	۶۰۰,۰۰۰
سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی- رایزنی فرهنگی آفریقای جنوبی	۲۷۰,۰۰۰	۰
مجمع جهانی اهل بیت	مجمع جهانی اهل بیت- مرکز اسلامی آفریقای جنوبی	۶۰,۰۰۰	۰
-	تأمین زیرساخت‌ها و هزینه‌های پشتیبانی از سفرهای زیارتی اربعین	۵,۰۴۰,۰۰۰	۰
	ستاد بازسازی عتبات - کمک	۴۴,۰۰۰	۱۰,۰۴۴,۰۰۰
-	توسعه فرهنگ و خدمات زیارتی با محوریت شهرهای مشهد، قم، شیراز و شهرری- کارگروه ملی زیارت	۲۰۰,۰۰۰	۳,۳۰۰,۰۰۰
-	مؤسسه فرهنگ علوم اسلامی قم	۸۸,۰۰۰	۰
	کمک به آستان‌های مقدس	۱۷۶,۰۰۰	۰
سازمان تبلیغات اسلامی	صندوق توسعه قرآنی کشور	۵۰۰,۰۰۰	۰
	بازسازی و توسعه بیت حضرت امام (ره) در نجف اشرف	۲,۰۰۰,۰۰۰	۰
-	کمک به تکمیل ساختمان حوزه علمیه امیرالمومنین تهران (لویزان)	۰	۵۰۰,۰۰۰
-	کمک به احداث زائرسرا و موزه آستان قدس رضوی	۰	۵,۰۰۰,۰۰۰
	تکمیل و توسعه زیرساخت‌های استان‌های غربی مرتبط با مراسم اربعین	۰	۳,۸۰۰,۰۰۰
	احداث و تکمیل مساجد، مصلی و اماکن فرهنگی و مذهبی	۰	۵۰۰,۰۰۰
مجموع		۱۲,۳۰۳,۳۶۴	۲۳,۷۰۰,۰۰۰
			۳۶,۰۰۳,۳۶۴

جدول ۴. هزینه کرد ۱ درصد از (میلیون ریال) هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت

تکالیف برنامه هفتم	مبلغ	عنوان دستگاه و برنامه
	۳,۷۰۰	سازمان اوقاف و امور خیریه - حمایت از مدارس علوم دینی اهل سنت کمک به معیشت روحانیون
	۳,۷۰۰	برنامه‌های ویژه فرهنگی در مدارس علوم دینی اهل سنت
	۳,۸۰۰	نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
۸۰	۳,۸۰۰	ترویج ازدواج دانشجویی
	۳۰۰	دانشگاه علوم و معارف قرآنی
ج ۷۵	۳۰۰	تربیت نیروی انسانی متخصص در حوزه علوم و معارف قرآنی
	۳۱,۱۰۰	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
ث ۷۵	۲,۸۰۰	تقویت و توسعه کمی و کیفی کانون‌های فرهنگی - هنری مساجد کشور در راستای مسجدمحوری
ث ۷۵	۳,۰۰۰	تقویت انجمن‌ها و حلقه‌های میانی عرصه هنر، رسانه و فرهنگ
الف و ب ۷۵	۱,۰۰۰	راه‌اندازی سامانه رصد، پایش و سنجش مستمر شاخص‌های فرهنگ عمومی، سبک زندگی مردم، مرجعیت رسانه‌ای و وضعیت ارتباطات کشور و بازسازی انقلابی ساختار فرهنگی کشور با رویکرد اصلاح ذهنیت، فرهنگ و نرم‌افزار حاکم بر جامعه
۷۶	۵,۰۰۰	تولید پویانمایی و بازی‌های رایانه‌ای و زنجیره صنایع فرهنگی مرتبط با آن در راستای تقویت باورهای دینی و ملی و پرورش اجتماعی نسل کودک و نوجوان
۸۹	۱۰,۰۰۰	تقویت بنیه فرهنگی استان‌ها و حمایت از اقدامات مؤسسات فرهنگی، هنری و قرآنی کشور
	۲,۵۰۰	تقویت و توسعه فعالیت‌های هنری مانند تئاتر و موسیقی با رویکرد موضوعات ملی، دینی و انقلابی، حل آسیب‌های اجتماعی، امیدآفرینی، تقویت خانواده، ترویج عفاف و حجاب
ث ۷۵	۶,۲۰۰	تقویت برنامه‌های حفظ قرآن کریم بر مبنای برنامه هفتم توسعه و گسترش رویدادها و محافل قرآنی و جلسات خانگی قرآن
ث ۷۵	۶۰۰	برنامه‌های بین‌المللی علم و قرآن (پژوهشکده علم و تحول راهبری)

تکالیف برنامه هفتم	مبلغ	عنوان دستگاه و برنامه
	۱۴,۰۰۰	سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی
۷۵ الحاقی ۲	۱۱,۰۰۰	تقویت فعالیت‌ها و تولیدات مؤثر فرهنگی بین‌المللی در جهت تقویت گفت‌وگو انقلاب اسلامی و معرفی فرهنگ، تاریخ، ادبیات و مفاخر کشور در سطح بین‌المللی
ت ۷۵	۵۰۰	حمایت از برنامه‌های فرهنگی مجمع جهانی فقه اسلامی
ت ۷۵	۵۰۰	حمایت از برنامه‌های مجمع جهانی صلح اسلامی
ت ۷۵	۲,۰۰۰	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی صندوق بلاغ در خارج از کشور
	۱,۰۰۰	مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی
ت ۷۵	۱,۰۰۰	توسعه همکاری‌های فرهنگی بین‌المللی، برگزاری دوره‌های آموزشی و توجیهی و ایجاد، حمایت و اعزام
	۵۰۰	مجمع جهانی اهل بیت
ت ۷۵	۵۰۰	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و دینی در خارج از کشور (شبکه ثقلین)
	۱,۰۰۰	دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
ت ۷۵	۱,۰۰۰	ساماندهی و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، تبلیغی و ترویجی و حمایت از تولید محتوای فرهنگی و هنری در فضای مجازی
	۱۰,۰۰۰	شورای عالی حوزه‌های علمیه
ت ۷۵	۲,۰۰۰	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و تبلیغی ترویجی ستادهای راهبری حوزه‌های علمیه
ت ۷۵	۸,۰۰۰	اجرای طرح امین و طرح هجرت
	۵,۰۰۰	شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خاوران
ت ۷۵	۳,۰۰۰	اجرای طرح امین
ت ۷۵	۲,۰۰۰	ساماندهی و حمایت از فعالیت‌های فرهنگی، تبلیغی و ترویجی و آموزش نیروی انسانی متخصص
	۳,۰۰۰	شورای عالی حوزه علمیه خراسان
ت ۷۵	۳,۰۰۰	اجرای طرح امین و طرح هجرت
	۱,۰۰۰	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
ت ۷۵	۱,۰۰۰	تقویت طرح ولایت
	۳۱,۳۵۰	سازمان تبلیغات اسلامی
ت ۷۵	۳,۰۰۰	تقویت و گسترش سنت حسنه اعتکاف ویژه با مخاطب نوجوان و جوان (ستاد مرکزی اعتکاف)
ت ۷۵	۵,۰۰۰	کمک به مساجد کشور در طرح مسجدمحوری
ت ۷۵	۱۰,۰۰۰	گسترش فعالیت‌های حفظ موضوعی قرآن کریم و تقویت فعالیت‌های مؤسسات قرآنی کشور (صندوق توسعه قرآنی)
ت ۷۵	۳,۴۰۰	تقویت و گسترش فعالیت‌ها و رویدادهای فرهنگی-دینی جریان‌ساز و میدانی در سراسر کشور
ت ۷۵	۱,۴۰۰	تقویت پایگاه جریان‌ساز برای حلقه‌های میانی جبهه فرهنگی - فکری انقلاب اسلامی (سرچشمه نور انقلاب اسلامی)
ت ۷۵	۲,۰۰۰	حمایت از حلقه‌های میانی مردمی - فرهنگی
ج ۷۵	۲۰۰	کمک به سازمان هیئت و تشکل‌های دینی
	۵۰۰	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی بنیاد سپهر
ت ۷۵	۹۰۰	حمایت طرح ولایت (مؤسسه شمیم معرفت علوی)
	۲۰۰	حمایت از برنامه‌های معارف اسلامی (مؤسسه مطالعات راهبردی علوم و معارف اسلام نور)
	۱۵۰	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی بنیاد بین‌المللی عاشورا
	۳۰۰	حمایت از برنامه‌های مؤسسه فرهنگ علوم اسلامی قم
ت ۷۵	۳۰۰	حمایت از برنامه‌های مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت
	۴,۰۰۰	حمایت از برنامه‌های فرهنگی ویژه جوانان و نوجوانان مؤسسه خدمات مشاوره‌ای و پژوهش‌های آستان قدس رضوی (جوانان آستان قدس رضوی)
	۱,۰۰۰	شورای سیاستگذاری ائمه جمعه
ت ۷۵	۱,۰۰۰	ترویج گفت‌وگو انقلاب اسلامی
	۲,۵۰۰	مرکز رسیدگی به امور مساجد
ت ۷۵-ج ۷۶	۲,۵۰۰	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و قرآنی در مساجد
	۲,۰۰۰	ستاد اقامه نماز
ت ۷۵	۲,۰۰۰	گسترش فرهنگ اقامه نماز
	۱,۰۰۰	مرکز رسیدگی به امور مساجد - امور مساجد خراسان بزرگ (رضوی - شمالی - جنوبی)
ت ۷۵	۱,۰۰۰	حمایت از فعالیت‌های فرهنگی و قرآنی در مساجد
	۱,۰۰۰	ستاد احیا امر به معروف و نهی از منکر

تکالیف برنامه هفتم	مبلغ	عنوان دستگاه و برنامه
	۱,۰۰۰	تقویت فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر
	۲,۰۰۰	جامعه المصطفی العالمیه
	۲,۰۰۰	توانمندسازی و مهارت‌افزایی دانش‌پژوهان براساس مأموریت‌ها و مشاغل جهت ایفای رسالت‌های حوزه‌ای و حمایت از برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و توسعه و پشتیبانی مدارس تابعه، پیوسته و حوزه‌های علمیه همکار
	۱,۰۰۰	دانشگاه مذاهب اسلامی
	۱,۰۰۰	تقویت برنامه‌های فرهنگی در ارتباط با اهل سنت
	۱۲۶,۷۰۰	جمع کل

برنامه‌های بخش دین و مذهب هم از همان ملاحظات و اشکال‌های مربوط به کلیت لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ رنج می‌برند. عدم ارائه برنامه هفتم توسعه توسط دولت مانعی شده است تا بودجه‌ریزی در سال ۱۴۰۳ به‌لحاظ هدفمند بودن و ابتناء بر اهداف، دچار خدشه باشد. بنابراین هماهنگی لازم بین لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ با لایحه برنامه هفتم توسعه، آن‌گونه که ضروری و لازم است، برقرار نشده و در راستای برخی برنامه‌های اصلی و محوری لایحه برنامه هفتم توسعه در حوزه دین و تبلیغ، برنامه‌هایی عملیاتی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ ارائه نشده است. برای نمونه در بند «ث» ماده (۷۵) لایحه برنامه هفتم توسعه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی مکلف شده است که به‌منظور مردمی‌سازی فعالیت‌های فرهنگی و استفاده از ظرفیت مساجد و با همکاری برخی از دستگاه‌های فعال در صحن مسجد، طرح مسجدمحوری در محلات را ظرف سه ماه از لازم‌الاجرا شدن قانون برنامه هفتم توسعه، تهیه کرده و به تصویب هیئت وزیران برساند. اما در سطح برنامه‌های عملیاتی ارائه شده وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ که قاعدتاً اولین بُرش عملیاتی یک‌ساله قانون برنامه هفتم توسعه است، این کلان‌مسئولیت مهم به «تقویت و توسعه کمی و کیفی کانون‌های فرهنگی هنری مساجد» تقلیل داده شده و برنامه‌ای عملیاتی در راستای تحقق این کلان‌مسئولیت دیده نشده است.

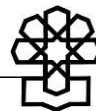
به‌صورت کلی دو اشکال عمده را می‌توان بر اصل نحوه تخصیص ۱٪ از هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت را به دستگاه‌های دینی و تبلیغی وارد دانست. اولین اشکال آن است که در میزان شیوه تعیین سهم هر کدام از دستگاه‌های دینی و تبلیغی از این ۱٪، شفاف و مشخص نیست. براساس بررسی‌های انجام شده، فقدان شفافیت در نحوه تعیین اعتبارات مصوب برای سازمان‌های دینی و تبلیغی سبب شده است تا برخی از سازمان‌ها اعتبارات تخصیص یافته را برای انجام وظایف خود دریافت نکنند و این امر موجب کاستن از میزان کارآمدی و اثرگذاری آنها شده است.^۱ توزیع بودجه متناسب با وظایف محوله به سازمان‌ها، امکان دریافت گزارش‌های جزئی و ارزیابی عملکرد مؤثر را فراهم می‌سازد که این امر از بنیادی‌ترین اقتضات سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی است. در مرتبه دوم، در مورد مشابه همین حکم، بنابر بند «ه» قانون بودجه سال ۱۴۰۲، شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت موظف شده بودند که ۱٪ از هزینه‌های خود را صرف «هم‌افزایی و ارتقای فعالیت‌ها و تولیدات فرهنگی از قبیل موضوعات قرآنی و...» کنند. براساس گزارش‌های دریافت شده از دستگاه‌های حوزه دین و تبلیغ و همچنین بنا به گزارش سازمان برنامه و بودجه کشور، می‌توان گفت که این اعتبارات از جانب دستگاه‌های مکلف شده

۱. بیات، موسی. نامه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی پیرامون عملکرد بودجه سال ۱۴۰۲ دستگاه‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف. مخاطب نامه: دستگاه‌های حوزه دین و تبلیغ، ۱۴۰۲، ۱۲۱۷۱/۱۶۲۰۰-۸۲: ص ۲.

در قانون مزبور، تخصیص داده نشده و هیچ‌گونه اعتباری ناظر به بند حاضر توسط دستگاه‌های مربوطه، در سال گذشته دریافت نشده است [۴]. لذا به‌طور کلی می‌توان گفت مکلف کردن سازمان‌های مزبور برای تخصیص ۱٪ از بودجه خود به حوزه مورد نظر، کمکی به گسترش و ارتقای فرهنگ دینداری جامعه نکرده است. به‌علاوه اینکه در نظر گرفتن چنین اعتباراتی که تجارب گذشته حاکی از عدم تحقق آنها در زمان اجرایی‌سازی قانون بودجه است، علاوه بر طفیلی کردن حوزه دین و فرهنگ نسبت به دیگر حوزه‌ها، این تصور را برای سیاستگذاران و قانونگذاران به‌وجود می‌آورد که اعتبارات لازم جهت انجام وظایف دستگاه‌های حوزه دین و تبلیغ در قانون تأمین شده و طبیعتاً این دستگاه‌ها باید مطابق با آن در حوزه مربوط به خود عملکرد داشته باشند. حال همان‌طور که بیان شد، گزارش‌های دریافت شده حاکی از آن است که در عمل این ماده هیچ‌گونه عملکردی نداشته است. در حالی که براساس بند «۳۱» بخش «امکانات» اصول سیاست فرهنگی کشور، مصوب ۱۳۷۱/۰۶/۰۲ شورای عالی انقلاب فرهنگی، نظام بودجه‌ریزی در حوزه فرهنگ، دین و تبلیغ باید متضمن حفظ جایگاه مناسب برای بخش حاضر در نظام بودجه‌ریزی کشور بوده و تخصیص اعتبارات به‌نحوی باشد که ثبات مالی لازم برای برنامه‌ریزی درازمدت فراهم شود و فعالیت‌ها و برنامه‌های فرهنگی تابع تغییرات بودجه جاری کشور نباشد [۵]. لذا براساس تجربه حکم مزبور در قانون بودجه سال ۱۴۰۲، به‌نظر می‌رسد که اجرایی‌سازی این ماده در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ با تردیدهایی روبه‌رو است. هرچند در بخش اول بودجه سال ۱۴۰۳، برای تضمین این موضوع، خزانه‌داری کل کشور را مکلف کرده است، اعتبارات را در صورت استنکاف دستگاه‌های مشمول این بند، به‌صورت سه‌ماهه از سرجمع اعتبارات مذکور برداشت و به حساب فوق‌الذکر برای فعالیت‌های یادشده واریز کند. همچنین آسیب‌هایی را می‌توان برای سنجه‌های عملکردی سازمان‌های حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ شناسایی کرد که چهار نمونه از مهم‌ترین آنها عبارتند از:

۱. پرداختن به سنجه‌های عملکردی و نه شاخص عملکرد (توجه به تعداد فعالیت‌ها و نه کیفیت عملکرد / تحقق اهداف): سنجه‌های عملکردی برای بررسی اقدام‌ها و فعالیت‌های (و نه اهداف) سازمان‌ها تعیین می‌شوند و همان‌طور که در جداول سنجه‌های عملکردی قابل مشاهده است، سنجه‌ها صرفاً برای شمارش محصولات یا فعالیت‌ها به‌کار می‌آیند. این در حالی است که هدف از ارزیابی عملکرد، بررسی اثربخشی سازمان یا به‌عبارت‌دیگر، میزان دستیابی به اهداف و برنامه‌ها با ویژگی کارایی فعالیت‌ها و عملیات است [۲]. چه‌بسا سازمان‌هایی که فعالیت‌های زیادی انجام می‌دهند اما میزان پیشرفت آنها در نیل به اهداف، نامطلوب است. از این‌رو انتظار می‌رود در جداول، به‌جای سنجه‌های عملکردی، از شاخص‌های کلیدی عملکردی (KPI) استفاده شود تا ارزیابی عملکرد این سازمان‌ها واقعی‌تر و سودبخش‌تر باشد، چراکه این شاخص‌های کلیدی عملکردی هستند که با در نظر گرفتن چند سنجه مختلف و نسبت آن با اولویت‌ها و اهداف سازمان، از ابعاد مهم تعیین ویژگی‌های کارکردی و عملکردی سازمان به‌شمار می‌روند؛ در صورتی که سنجه‌ها چنین کارایی نخواهند داشت [۳].

۲. غلبه رویکرد کمی‌گرایی: در عنوان جداول سنجه‌های عملکردی مرتبط با سازمان‌های دینی و تبلیغی، عبارت «خروجی و محصول» ذکر شده است که ناشی از نگاه غیرفرهنگی و کمی‌گرایانه به این سازمان‌هاست. تجربه فعالان و نخبگان در حوزه دین و تبلیغ نشان داده است، سلطه سنجه‌های کمی در ارزیابی عملکرد سازمان‌های فرهنگی بالاخص دینی و تبلیغی، تأثیر منفی بر عملکرد آنان داشته است [۴]. برای نمونه «حمایت از نهادها و مؤسسات فرهنگی قرآن و

عترت غیردولتی و خصوصی» از خروجی‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در نظر گرفته شده است و سنجه عملکرد آن «[تعداد] مؤسسه» و تعداد آن در سال ۱۴۰۳، ۶۵ مورد تعیین شده است اما حتی اگر حمایت از ۶۵ مؤسسه در مناطق محروم به شکل کامل انجام شود، عدد ۶۵ نمی‌تواند گویای اثربخشی این حمایت‌ها در راستای توسعه فعالیت‌های قرآنی - که مطابق با متن جدول، هدف این خروجی / اقدام ذکر شده است - باشد، درحالی‌که مطابق با سنجه‌های عملکردی جدول، ۱۰۰٪ موفق عمل کرده است و یا در نمونه دیگر برای هدف «برگزاری و کمک به مراسم انقلابی و نشست‌های دینی» که مربوط به سازمان تبلیغات اسلامی است، سنجه «تعداد مراسم» در نظر گرفته شده است. چنین ساختار ارزیابی کمی‌گرایانه‌ای سازمان‌های دینی و تبلیغی را به آمارسازی سوق داده و آن سازمان‌ها به برگزاری محدود برنامه‌ها و همایش‌هایی، فارغ از توجه به میزان حقیقی اثربخشی، اکتفا می‌کنند. درحالی‌که این امر خلاف ماهیت و اهداف در نظر گرفته شده برای چنین سازمان‌هایی است.

۳. نسبت نداشتن یا اثربخش نبودن سنجه‌های عملکردی برای برخی از برنامه‌ها: گذشته از مسائل و مشکلات مطرح شده قبلی، برخی از سنجه‌های مطرح شده در جداول سازمان‌های دینی و تبلیغی، نسبتی با برنامه‌های پیشنهادی ندارد. به بیان دیگر، اعداد سنجه‌ها یا نمی‌توانند حاکی از وقوع اقدام‌ها باشند یا بررسی آنها به هیچ‌عنوان سودبخش نخواهند بود. برای نمونه سنجه‌های عملکردی مواردی که با عنوان «حمایت» ذکر شده‌اند، به شمارش موضوع حمایت می‌پردازد درحالی‌که شایسته است سنجه‌ها به گونه‌ای تعیین شوند که نمایانگر «نوع» و «کیفیت» حمایت باشند و نه تعداد موردهای حمایت شده. برای مثال ممکن است سازمان تبلیغات اسلامی از ۵۷ حلقه میانی حمایت کند اما اینکه این حمایت چگونه و در چه ابعادی صورت گرفته است، برای ناظران مشخص نیست و مطلع شدن از چنین داده‌ای، سودی در شناسایی وضعیت اقدام یا فعالیت نخواهد داشت.

۳. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

درنهایت، اگرچه آمار و ارقام بخش دین و مذهب نشانگر رشد در این حوزه بوده‌اند، اما عمده این تغییرات به درآمد اختصاصی دستگاه‌ها باز می‌گردد که با توجه به حجم قابل توجه این اعتبارات - که در موارد متعددی چندین برابر اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای پیشنهادی خود سازمان‌های دینی و تبلیغی است - در کنار فقدان سنجه‌های عملکردی کیفی و واقع‌گرایانه که متناسب با ماهیت سازمان‌ها و فعالیت‌های فرهنگی باشند می‌توان چنین گفت که اختصاص این حجم از اعتبارات به صورت درآمد اختصاصی به معنای افزایش ناگهانی بودجه سازمان‌های مزبور، بدون ایجاد اصلاحات لازم در ساختارهای بودجه‌ای این دستگاه‌ها است که تجربه ناموفق تخصیص اعتبارات یک‌درصد هزینه‌های شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت در مصارف دینی و فرهنگی در سال‌های گذشته، در اثرگذاری این نوع بودجه‌ریزی تردیدهایی ایجاد خواهد کرد. بنابراین اگرچه تأمین منابع مالی کافی و به‌موقع، شرط لازم اثرگذاری فعالیت‌های دینی و تبلیغی است اما قطعاً اثربخشی این حجم از اعتبارات، پیش از هر چیزی نیازمند تأمین ضرورت‌هایی چون برنامه‌ریزی عملیاتی و طراحی شاخص‌های کیفی و مناسب جهت ارزیابی فعالیت این سازمان‌ها است.

منابع و مأخذ

- [۱] اشترینان، کیومرث (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر روش سیاستگذاری فرهنگی. تهران: جامعه‌شناسان.
- [۲] رجب‌بیگی، مجتبی؛ هاشم‌نیا، شهرام؛ طیبی طلوع، اصغر (۱۳۹۱). «سنجه‌های ارزیابی عملکرد براساس رویکرد ارزیابی متوازن (مورد مطالعه: شهرداری کرج)». اقتصاد و مدیریت شهری. سال ۱. ش ۱: ۸۱-۶۹.
- [۳] عسگرنژاد نوری، باقر؛ میرموسوی، معصومه (۱۴۰۰). «فرا تحلیل شاخص‌های کلیدی مدیریت منابع انسانی مؤثر بر بهبود عملکرد کارکنان». مطالعات مدیریت بهبود و تحول. سال ۳۰. ش ۱۰۱: ۱۶۰-۱۲۵.
- [۴] عصاره‌نژاد دزفولی، سینا؛ سیاحی‌زاده فرد، سیدحسنعلی (۱۴۰۲). ارزیابی عملکرد قانون بودجه ۱۴۰۲ کل کشور در حوزه دین، ارشاد اسلامی و اوقاف. دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. تهران.
- [۵] اصول سیاست فرهنگی کشور (۱۳۷۱). شورای عالی انقلاب فرهنگی.

گزیده سیاستی

بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ در حوزه دین نشان می‌دهد که بودجه حوزه مزبور با رشد ۶۷.۵ درصدی همراه بوده و بیشترین و کمترین افزایش اعتبارات به ترتیب مربوط به ستاد اقامه نماز (رشد ۴۶۵.۷ درصد) و سازمان اوقاف (رشد ۱۷.۸- درصد) است. مهم‌ترین ایرادها عبارتند از: عدم تدوین بودجه در راستای تحقق برخی از مهم‌ترین مواد حوزه دین در لایحه برنامه هفتم توسعه، عدم توجه به بودجه‌ریزی عملیاتی و اثربخش نبودن سنجه‌های عملکردی برای برخی از برنامه‌ها.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، رویروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ | صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ | پست الکترونیک: mrc@majlis.ir

وبسایت: rc.majlis.ir